

“SURXONDARYO VILOYAT GEOLOGIYASI”

Maxmarajabov Zokir Norpo'latovich

Mirzo Ulug'bek Nomidagi O'zbekiston Milliy Unversiteti Geologiya va Muxandislik Geologiyasi Fakulteti “Geologiya” yo'nalishi 3-kurs 301-Guruh Talabasi

Annotatsiya: *Ushbu Maqolada Surxondaryo Viloyat Geologiyasini tutgan o'rni Kelib Chiqishi Qadimiy Tarixi rivojlanishi va olib borilgan izlanishlar Foydali Qazilmalari Magmatizimi, Tog'risida qisqacha ma'lumot .*

Kalit so'z: *Janubiy O'zbekistonni Geologik joylashgan o'rni va foydali qazilma konlari, Xondiza ,Chinorsoy ,Suvlisoy ,Navosoy, Chornova , Dalnee, Yong'oqli Madan maydoni va Magmatizimi.*

Surxondaryo Viloyatida Asil zamin o'ta qadimiy bo'lib u murakkab Geologik Rivojlanishini boshdan kechirgan . Bizning fikirimizcha bu zamin “Gersindan keyin platformaning ustida joylashgan .

Qadimda (Palezoy erasigacha) bu joy Markaziy Osiyoda (O'rta Osiyo va Qozog'iston) o'rnidagi nser harakat “Geosignal dengiz havzasidan iborat bo'lgan .

Qalin dengiz (Tetiz nomli okean) yotqiziqlari to'plana borishi bilan birga Tektonik harakatlar jonlanib turgan edi,Palezoy erasini ikkinchi yarimida ro'y bergan qudratli Gersin burmalanishi nisbattan o'sishida bo'lgan tektonik vaziyatni tubdan o'zgartirib yubordi . Natijada tektonik yoriqlar Magmani kirib kelishi tufayli ko'tarilishi va cho'kishlar yuz beradi .Dengiz quruqlik cho'kindilarining to'planishi uzoq davom etadi .So'ngra O'zbekiston hududining barcha qismida shuningdak Surxondaryo xududi ham uzoq yil (davr) lar davomida tog'lar yemiriladi va tekislikka aylanadi ,Platforma hosil bo'ladi.

Tarixiy manbalar va O'zbekiston Atlasi (Birinchi qismi 1982) qayt qilinishicha Mezazoy erasining o'rta yura davrida viloyat hududiquruqlikdan iborat bo'lgan faqat Yuraning oxirida kelib chuqurlik Dengiz bilan almashgan . Bu esa Surxondaryoda mavjud bo'lgan foydali qazilmalar ; Neft, Gaz ,Ko'mir konlarining zamini yaratilgan .

Shu Davrda iqlim iliq va nam bo'lgan . Dengiz bo'yida va quruqlikda keng bargli doimiy yashil o'simlik (poprotnik bug'un va boshqa) o'simliklarni hosil qilgan .

Yirik gavdali hayvonot vakillari yashagan.Shu davir bilan viloyat hududida mavjud bo'lgan ko'mirli qatlamlar ,neft gaz hamda tuz konlarining shakillanishi uzviy bog'liqdir. Shuningdek sayyoz dengiz sharoitida Ohaktosh, Dalamid, Gips, Granit, Marmar, Mis, Pirit, Xalko pirit, kabi madanlarni paydo bo'lishi uchun obektib shart-sharoit yaratilgan.

So'ngra tog' hosil qilish jarayoni (Alp burmalanish davri)ga kelib butun O'zbekistonning tekislik (platforma) qismida qudratli Netektonik harakatlar yuz bergan va oqibatta ikki marfo sturuktura (tog'li platformali tekislik)qisimlar ajralib chiqqan. Shunday qilib viloyatdagi tabiiy Geologik vaziyatning hozirgi zamini yaratilgan.

Keyinchalik ayniqsa (Kaynazoy erasining to'rtlamchi davrida)ham shidatli va kuchli ko'tarilish va cho'kishlar yuz berib turgan natijada viloyatning tog'lari ko'p yemirilishlarni boshdan kechirgan.

To'rtlamchi davr yotqiziqlari Geologik nuqtalarda ko'rish mumkin ayniqsa uning g'arbiy, qisimdagi tog'lar va tog' etaklarida shu davr yotqiziqlari keng tarqaalgan. BU yotqiziqlarning g'oyat katta qismi Oliviyal va qum tusli qatlamlar bilan qoplangandir.-
-0

Shunday qilib Surxondaryoning reliefi va uning hozirgi holati yaqin geologik o'tmishga shakillangan. U barcha marfalogik tub (tekislik, daryo va soy vodiylari adirliklar tog' yon bag'ri tog'lik va baland tog'lardan tashkil topgan) .

Xududdagi ilk tadqiqot ishlari oltin qidirish Geologik xaritalash va foydali qazilmalarni qidirish bilan birga olib borilgan . Bunda Xondiza Madan maydoni, Chinorsoy Madan maydoni, Suvlisoy Madan maydoni, Navosoy Madan maydoni, Chornova Madan maydoni, Dalnee Madan maydoni, Yong'oqli Madan maydonidan tashkil topgan .

Madanlashuvi ;

Xududda tarqalgan madan tanalaridagi asosiy Polimetall minerallar va ularning ta'sifi bo'yicha ma'dani tashkil etuvchi asosiy menerallar quyidagilar . Sfalerit , Galinit ,Xalkopirit , Pirit , va xira madanlar bo'lib ba'zi madan turlarida 95% ni tashkil etadi.

Sfalerit konda asosiy madan minerallari bo'lib xisoblanadi . Uning anshliflaridagi miqdori 2-5 dan 60% gacha oraliqlarda tebranib turadi Xar xil turdoshliklardagi ma'danlar uchun yuqorida keltirilgan asosiy Sulfidlarning o'zaro nisbatlari ko'rgazmali misol bo'la oladi .Sfalerit Sulfidlarning tarqalishi bo'yicha qatorda birinchi o'rinni egallaydi .

Magmatizimi;

Xududdagi asosiy magmatik jarayonlar tokembirey davriga mansub va ularni yoshi 1,7 -1,1 mlrd yilga teng. V.A.Xoxlov , A.V. Pokiroviskiylar fikricha , ushbu davr mobaynida xilma-xil Metobazalt, Metaandizit , Metoreolit formatsiyalar bilan bir qatorda granitlar ham xosil bo'lgan . Tokembiriy magmatic jinislari vulkanik metobazalt –Porferaooid va pultonik gneys-granit jinislardan iborat.

Quyida Toshko'mir (C₁) magmatik jinislari vulkanik riolit-traxiriolit ,traxibazalt-bazalt va pultonik gronadiarit-granitlardan tashkil topgan .Riolit-traxiriolit jinislarni Vaxshivor svetasing qalinligi har xil mualliflar baxolashining xisobga olgan xolda 1300 metrdan 1700 metergacha deb belgilangan .Vaxshivor svetasing Yoshi quyi ko'mir Vize yarusiga to'g'ri keladi (F.R. Bensch 1975 y)

Xisor janubi-g'arbi tarmoqlari magmatizimi sxemasi (T.N. Dalimov) bo'yicha.

Geoxronologik Jadval	Магматик комплекслар	
	VULKANIK	PULTONIK

P ₁	Daykalar (Janubiy Tyan-shan kompleks) Traxibazaltlar (Qayroq)	Gabbro-diorit-sinit porfir kompleksi
C ₃	?	
C ₂	?	Gabbro granit (pojur)
C ₁	Traxibazalt-bazalt (g'ajirbuloq) riolit traxiriolit (vaxshivor)	Granadiorit-granit (Sina)
Є-O-S ?	?	
R		Slyudali Giranitlar
α Є	Angasaoy metabazalt porfiroit	Migmatit-gneys)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. «Геология и полезные ископаемые Республики Узбекистан». Муаллифлар гурухи. Тошкент 1998.
2. Далимов Т. Н., Куртарникова А. А., Ярмухамедов М. Х., Кадилов М. Х., Арапов В. А., Рахманов К., Шарипов Т. Т. «Вулканогенные формации Узбекистана» «ФАН» нашриёти ЎзССР Тошкент -1971.
3. Королев А. В., Шехтман Н. А. «Структурные условия размещения послемагматических руд» «НЕДРА» нашриёти , Москва 1965.
4. «Магматические формации и фации Узбекистана» Муаллифлар гурухи. Издательство «ФАН» УзССР Тошкент-1977.
5. Панкратьев П.В., Михайлова Ю.В. Колчеданно-полиметаллическое оруденение Южного Узбекистана. ФАН УзССР, Ташкент, 1971 г, 3-5 – с.
6. Геология СССР. Том XXIII. Узбекская ССР. Полезные ископаемые/Под ред. Х. Т. Туляганова; Министерство геологии УзССР. М., Недра, 1983, 91-92 – с.